

В. Винниченко

Глум

9357

В. ВИННИЧЕНКО
46976.

ГЛУМ

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО
— РУХ —

„РУХ“ КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО

ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ

В. ВИННИЧЕНКА.

Зібрав до друку Т. Черкаський

Оповідання:

Том	I кн. 1 Краса і сила та інші опов.	Ціна 90 к.
„	„ 2 Голота й інші оповід.	„ 90 „
„	II Дим та інші оповід.	„ 90 „
„	III Момент і інші оповід.	„ 90 „
„	IV Дрібниця й інші оповід.	„ 90 „
„	V Історія Якимового будинку й інш. опов.	„ 90 „
„	VI Босяк і інші оповід.	„ 90 „
„	VII Олаф Стефензон і інші оповід.	„ 90 „
„	VIII Боротьба й інші оповід.	„ 90 „

Драматичні твори:

Том	IX Дизгармонія. Щаблі життя	„ 90 к.
„	X Великий Молох. Memento	„ 90 „
„	XI Чужі люди. Базар	„ 90 „
„	XII Брехня. Співочі товариства	„ 90 „
„	XIII Чорна Пантера й Білий Медвідь. Натусь.	
	Дочка жандарма	„ 90 „
„	XIV Молода Кров. Пригвожені	„ 90 „
„	XV Панна Мара. Гріх. Закон.	1 карб. —

Романи:

Том	XVI Чесність з собою	1 карб. 10 к.
„	XVII Рівновага	—
„	XVIII „По свій“	—
„	XIX Божки	—
„	XX Хочу	—
„	XXI Записки Кирпатого Мефістофеля	1 карб. 30 к.
„	XXII Заповіти батьків	—

0610

В. ВИННИЧЕНКО

Львів. бібліотека
АН. УРСР

Г Л У М

9357

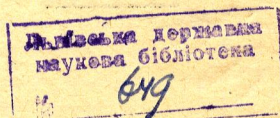
46970

Львів. бібліотека
АН. УРСР

БІБЛІОТЕКА
НАУК. ТОВАРИСТВА
У ЛЬВОВІ

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО

| 891.79-3 |

КИЇВ — 1927

Трест „Київ-Друк“, 8-ма друкарня та квиткова печатня
вул. Л. Толстого (кол. Караваївська), ч 5.
Укрголовліт 1145 к (2729) Зам. 783. 4000

Г л у м

Лист із тюрми

...«**І** в безмежне, всевладне море любови моєї я прийму твої страждання, в бурі кохання змішаю зідхання твої, дощем поцілунків я змію сліди твоїх сліз, мій любий»...

Так пишеш ти.

А я.. Ох, моя кохана! Моє море безмежне! З яким криком я ввірвався-б у твою бурю, у твої води!

Але... Хтось ехидний, хтось недавній зазирає скося в душу і сміється. Так глумливо, так морозно, так... правдиво...

...«Я в сльозах обмию сміх мій й оповию твою душу. Ніжним лоскотом забавлю, нагодую, заколишу. Мило-мило засміється так намучена, наплакана душа. Що є дужче за кохання, мій коханий, мій єдиний?»...

Хтось ехидний і недавній скося дивиться й сміється.

Ох, як терпко, скучно, нудно від цієї посмішки!...

Зараз ніч. Десь стоока ніжна мати, тут безока, з волохатими цупкими лапами, з нудним, безгучним шамканням, гад слизький і чорний, повзе огидлива й диха в камері своїм смердючим і важким диханням-сном. Нанавиджу прокляту!

Сиджу й пишу тобі.

Ах, як хочеться зірватись, шарпнутись і вирватись з цих цупких обіймів гада, одірватись від цього недавнього, притулити образ твій до себе і забути... і забути те, що дужче за Кохання, те, що більше за Славу, більше за Смерть, більше за Думку, за великую, кохана, Думку! Те огидливе, маленьке, пошле, що, як злодій, прокрадається на бенькет Щастя й розгонить всіх, як Деспот і Владика. Те огидливе, маленьке, що ми згорда зневажаєм і що хилить до землі найгордішу голову... Темне, маленьке, брудне... Кохана! Як це смішно і страшно!

Ти смієшся?

А ось прийде воно непомітно й неждано, розпихне нахабно твоє море, вип'є його, пацне поганою ногою в твій Гнів і маленьке, пошле, заволодіє всею твоєю душею, моєю любов'ю, твоїми ідеалами, твоїм святаю святих.

Ти смієшся?

А ось прийде воно й ти замовкнеш, а я не питиму, трусячись від жадности, дрібних рядків твоїх листів. Прийде воно й ти з жахливим дивуванням, з огидою будеш робити те, що воно скаже. А свідомість твоя, безсила, з повислими руками, стоятиме й дивитиметься на нього. А Воля, як заляканий цуцик, заб'ється в найтемніший куток душі й жалібно скавучатиме там. А все те, що ми зevamo святим і високим, як иній, розтане від гарячого, смердючого його дихання.

Ти смієшся?

А мені хочеться ридати. Що-ж вона таке?

Я тобі скажу, я вчора вперше побачив його.

Слухай.

Недавно, дуже недавно був у нас у камері товариш Семен Новогрудцев. Тепер уже його немає; зовсім немає. А тоді, коли він був у нас, ми не лю-

били його — він всім надокучав. Цілими днями він сидів на вікні, обнявши ґрату й дивився до жіночих вікон. Худорлявий, зі впалими грудьми, з чорними, пукатими, ніби здивованими, очима, з облізлою бородою, як поїдений міллю кожушаний міх, і кругленьким, придавленим носом, він, коли не сидів на вікні, то ліз усюди, де його й треба й не треба було. Перше, сидючи цілі дні на вікні, він з кимсь перегукувався. Крикне було фразу, як по складах, і поверне вухо до ґрати. Йому з вікон жіночих камер хтось тоненько відповідав, а він шикав на нас, сердився й знову кричав. Ми не чули, що йому відповідали, але нам було досадно, коли він щасливо морщив свої товсті, ніби припухлі губи; й ми заборонили йому кричати — «перешкоджати заніматись». Він довго сперечався, але стих і вже мовчки сидів, помахуючи тільки хусточкою. Сидить, сидить недвижно, впившись очима до жіночих вікон, і замаха хусточкою. Йому звідти теж мовчки відповідала хусточкою його Клара.

Це теж було досадно і ми заборонили йому «напускати холоду в камеру». З зачиненим вікном неможливо сидіти на підвіконнику й він сидів на койці, склавши ноги по-турецькому, й писав на довгих клаптиках записки Кларі. І тільки де-коли, як траплявся слушний випадок, коли хто-небудь розчиняв вікно, він зараз-же ставав позаду й чекав поки той одійде. Занявши місце, вперто, мовчки дивився до жіночих вікон і помахував хусточкою. Коли йому починали відповідати, він спирався на ґрату й застигав так на годину, дві, три, поки його не зганяли. Він злазив сердитий і починав лаятись, а в куточках губ завжди була слина. І через це Клара уявлялась нам негарною, присадкуватою дівчиною, з малокровним широким лицем і дрібними прищиками на лобі.

Сидів він за напад на якогось поліцмейстера і ждав собі каторги. Він часто говорив про своє діло, показував навіть усім свій акт обвинувачення, ми цікавились ним, але коли його одного ранку взяли на суд, це вийшло для всіх якось несподівано.

Правда, ми зараз-же й забули про це — мало нас ходить що-дня на суд; про це повинні пам'ятати дежурні по камері — приховати їхні обіди й вечері.

Але ввечері він не вернувся. Замість того в той-же вечір стало відомо, що Семена Новогрудцева при-суджено на смертну кару і просто з суду одведено в «покійницьку».

Ми всі якось мимоволі, почувши це, глянули на його койку. І щось тихе й велике оселилося в нашій камері в той вечір. Воно спиняло голосний регіт і робило балачки уривчастими, нескінченими, погляди задумливими. Принишкла камера.

В той-же вечір я довго сидів на вікні, на тому самому вікні, з якого він гукав до Клари. Мене не зганяли. Я тупо дивився у ніч.

Далеко горіли вогні города, внизу у подвір'ї ходив вартовий і чути було, як хруськав під його ногами молоденький лід калюжок. Легким морозом була одягнена ніч.

Я поглядав на вікно Клариної камери, але воно жовтіло мовчки, застигло, байдуже. В других вікнах чорніли силуети голів, нагадуючи випнуті при березі з води голівки жаб; через подвір'я, від жіночої половини до чоловічої перелітали перегукування, сплітались, плутались. Срібною ниткою звідкись ізнизу між ними тягнулася пісня, задумлива, безнадійна. Часами з-під темної стіни вилітав свист вартового, довгий, як виття якоїсь тоненької гідкої звірюки, й безсило стихав. Вікно ж Клариної камери жовтіло рівно, тупо...

З того часу не стало Семена Новогрудцева. На другий день забрали його річі, койку його зайняв куций, веснушкуватий бундовець ¹⁾ з чорним, кучерявим, ніби присмаленим волоссям; і Семена Новогрудцева не стало.

Був там за церквою, по другий бік коридору, в «покійницькій» хтось інший, хтось особливий, дивний, таємний.

Ми його рідко бачили, але кожного разу після зустрічі з ним, за душею тягнулось щось липке, надокучливе, як павутиння в-осени; всі вражіння, як скло від дихання, робились затуманеними, тусклыми.

Іноді його водили чогось в контору. Коли він проходив подвір'ям, де ми гуляли, всі зупинялись і дивились йому вслід. Ті, що грали в м'яча, або в цурки, ті, що боролись, що бігали в довгої лози, як зачаровані застигали з гілками, м'ячами, палицями в руках, із зсунутими на потилицю шапками, застигали й дивились, поки не глitala його хвіртка.

Я не знаю, чи була жалість у кого, та ридаюча жалість; знаю, що мені було дивно й чудно. І те, що він обережно ступав через розбиті нашими ногами намерзлі калюжки; і те, що черевики в його були з біленькою дірочкою й поруділими задками; і те, що він рухався, хитав нам головою, посміхався. Все здавалося недійсним, абсурдним, страшним. І ми з якоюсь зляканою приязнею, з якоюсь, занадто похапливою й серйозною повагою вклонялись йому, а деякі навіть підходили й здоровкались з ним. І нам видно було, що лице таких було напружено-уважне, занадто серйозне й трохи лякане. Коли його

¹⁾ Член соц.-демокр. партії робітників євреїв.

заводили в контору, ми обступали тогс, що підходив до нього й жагуче питали, що він казав.

— Нічого... так... питаю, що нового...

І нам якось не вірилось, що він не сказав нічого особливого, чогось такого, чого ніхто з нас не міг сказати.

Він був страшною хвилюючою таємницею, до якої тягнуло несвідомо, вперто, якоюсь силою, більшою за індивідуальну волю.

Але ми навіть не могли бачити його в його камері, бо «покійницька» відокремлена від усіх камер, десь за церквою. Дехто хотів пробратись туди, але до церковного коридору був приставлений дозорець, який суворо відганяв цікавих.

Ми тільки мали змогу бачити, що лице йому дуже запало, стало сірим, ніби виліплене з вапни, очі блищали фосфоричним хворим блиском, а шия зробилася довга й тонка, як шия обскубленої курки.

Кожного разу він з'являвся серед нас якось несподівано. Попереду дозорець, серйозний й заклопотаний, а за ним він, в скривлених черевиках, в чорній сорочці з засаленим коміром і пом'ятому капелюсі. Вони не зупинялись. І те, що ні ми його не зупиняли, ні він сам не зупинявся, щоб погуляти з нами, нікого не дивувало й навіть не приходило на думку, що могло бути інакше, що ми могли зупинити його, як зупиняємо товаришів з інших коридорів. Похапцем уклоняючись нам, він проходив подвір'ям за дозорцем, а нам ставало якось ніяково, якось тісно й хотілося йти в камери.

Минув якийсь час. Була чутка, що подано «на височайшеє», що хтось десь клопоче, потім пронеслось, що одмовлено, потім знову, що замінено безстроочною каторгою. А він сидів там десь в «покійницький», таємний, страшний, особливий.

Часто ввечері я вилазив на вікно, дивився до жіночих вікон, але Кларине вікно жовтіло так само непорушно, застигло й одна тінь не миготіла в ньому ніколи.

Потім раз увечері, після повірки, пройшла по тюрмі чутка, що на прохання одмовлено. Хоча чуток було багато але цій якось всі повірили — занадто вона була коротка, суха і страшна.

На другий день я бачив його.

Ми гуляли. Ліниво похитуючись, падали рідкі сніжинки, небо стояло низько, задумано й ніби в задумі губило ті сніжинки.

Прогулка була нудна. Всі ходили окремо, піднявши коміри пальта і вперто дивлячись собі під ноги. На ринві покрівлі сиділи, понуро набундючившись, тюремні голуби.

Вони з'явились, як звичайно, несподівано; попереду дозорець з чорною пишною бородою і в блискучих чоботях з широкими литками, а позаду він, в розстібнутому пальті із сірим лицем, з фосфоричним гнилим блиском напружених очей.

Йдучи, він заклопотано застібався. Йому було холодно.

Хтось поспішно уступився з дороги. Семен протягнув йому руку, той напружено, ще більш поспішно стиснув, хотів щось сказати, але він уже випередив і той тільки подивився йому вслід і для чогось поправив на голові шапку.

Раптом Семен озирнувся і, хрипло засміявшись, крикнув:

— Хороша погода, товариші! Правда? А мене після-завтра....

Він хитнув якось догори головою і, зробивши коло шиї рух рукою, хутко одвернувся.

Всі мовчки, з широкими очима дивилися на нього.

Потім хтось пробурмотів щось, але він не слухав; похапцем, нерівно перебираючи ногами, біг за дозорцем. Можливо, що йшов підписати останню «бумагу», можливо, щоб дати зняти з себе фотографію. І він поспішав — це так було йому потрібно, важно.

І страшно теліпалось внизу, там де коліна, його пальто, а руді каблуки похапцем хруськали льодом замерзлих калюжок.

В той-же вечір до нас у камеру прийшов наш староста. Заклопотаний і занадто діловитий, як і всі старости, він озирнув камеру хазяйським оком, не уважно одповів комусь щось, покрутив свою ріденьку борідку й підійшов до двох товаришів, а з ними до мене. Одвівши всіх нас набік, він скинув пенсне і, витираючи його хусткою, впівголоса, діловито заговорив:

— Слухайте, товариші: я сьогодні дістав від нареченої Новогрудцева записку. Знаєте її?... Ну, от... Так вона просить неодмінно влаштувати їй побачення з ним. Офіційно вона не може прохати через конспірацію... А завтра його вішають.

Він начепив пенсне, поморгав бровами й вигляд у нього став знову звичайний.

— Завтра? Хто казав?

— Хто казав, не важно. Це вже відомо. . Ну, от.

І знову зняв пенсне й ще пильніше став витирати його. І знов йому очі стали кумедні, лисі й від перенісся червоніли до шок дві натерті смужечки.

— Як-же це зробити? — спитав я.

— Зробити треба! — сердито надів пенсне староста. — А як... У мене є такий план... Завтра у нас... Ну-да, завтра у нас прийом в ушного лікаря. Внизу. В три години... Значить, прогулка вашого коридору... Вона попроситься до лікаря... Буде

кричати, вимагати, словом, мусить добитись, щоб її повели. Розумієте? Я перебалакаю з лікарем, він — скот, але мусить згодитись. Ну, от... В кабінеті вона одягне під спідницю мужські штани... Розумієте? Вона може спідниці не скидати...

— Скидати треба, — буркнув хтось із нас.

— Ну, все одно... Чорт!.. Ну, словом, вона собі там так переодягнеться, щоб з-під пальта не видно було спідниці. Ну, от. Потім пальто, картуз, або шапку. Шапку краще, косу сховати можна і потім нагору. Хтось з вас мусить перебалакати з дозорцем, що коло його камери. Обов'язково... Що? Розуміється, підкупити. Я думаю, що він за четвертну згодиться.

— Я берусь побалакати... — сказав я і мені було боязко, щоб через щось не доручили другому! Але всі згодились.

— Ну, от! — заклопотано поправив пенсне староста й раптом озирнувся.

— А вам, товаришу, чого?.. Тут секрет... Ні, не можна... Добре, без вас знаю... Я зараз прийду, тоді скажете... Ну, так от... Перебалакати треба завтра-ж уранці. Я зараз сповіщу Новогрудцева... Розставити по сходах варту. На випадок буде хтось з адміністрації йти, нижній вартовий дає сигнал, верхній передає боковому, боковий тому, що піде з нареченою... Внизу, вгорі, коло бокових дверей і з нареченою... Я буду внизу... А один з вас...

— Мені прийдеться з нареченою йти, — похапцем і приглушено перебив я.

— Очевидно, — згодився староста. — Раз ви будете вести балачки з дозорцем, значить вам найзручніше. Отже... Завтра вранці ми ще побалакаємо... Як ви думаєте про мій план?.. Добре? Ну, так до завтра!

Він діловито попрощався з нами, на когось на-

кричав, когось вислухав, щось пообіцяв і заклопотано вибіг.

В ту ніч я довго сидів на вікні. Притулившись лицем до холодного заліза ґрати, я сидів, слухав гомін тюрми, а лице душі моєї було повернено туди, до «покійницької».

І я бачив: він сидить.. Ні, це не так, він не сидить, не лежить, не ходить, не стоїть. Він єсть там. Самотній біля цього кишіння людей, таємний, особливий... Ні, він не сам, з ним є щось Друге. Вони вдвох: Воно і він. Чуття смерти і він. Чорне, тупе, непохитне, з роззявленою пащею Воно стоїть над ним і методично, холодно-кам'яно дивиться йому в душу. Неодступне й фатальне, від нього не можна сховатись ні в минулому, ні в сучасному, ні в згуках, ні в фарбах. Воно скрізь. Коли в душі несміло підводить голову Думка й хоче подивитись в будучину, Воно зараз-же роззявля пащу, одрива їй голову й одкидає кудись в чорну безодню. Найменшій, найнепомітнішій, яка тільки хоче жити, воно зараз-же одгриза голову й одкидає в безодню. Смерть не любить думок.

І в душі валяються погризені трупи їх, гниючі, задубілі, смердючі. Від них іде сморід і чад, проходить в очі й очі блищать гнилим фосфоричним блиском, а сіре лице стає трупним, землистим.

Він пручається, одверта душу в інший бік, але Воно стоїть вже там і жде з роззявленою пащею, неблагане, невідступне.

А круг їх двох іде життя, вгорі горять вічні вогні неба, он там — вогні людей, тут — співи й гомін.

Вони не чують... Тихо в «покійницькій». Густо здалека гудить у церкві дзвін, вибиваючи години. Змовкло... Непомітно в хвилях дзвону влізла в моток думка, зачепила другі, сонні, стріпнулося серце,

задрижало, щось згадалось і народилося бажання. Тепле, тихе, рідне... Боже! Засміялося, озирнулося, і... поблідло, зщулилось, принишкло і задихнулось в чорній паші...

Пусто... Чад і Паша...

Тихо.

Дряпнулася миша... Затихла... Вилізла на стіл і гризе книжку, насторожено, напружено позираючи оченятами, як дві чорненькі булавочні головки.

«Вона погризе книжку!»

Рука простягнулась до чогось важкого.... Але натрапила на чорну Пашу й безсило, мляво опустилась.

Для чого? Хай гризе!..

І знову пусто...

І враз схоплюється. Щось штовхнуло, дико несамовито, гнівно, з ревом хапа зубами руку і гризе. Фосфорично світяться пукаті очі, бризка піна...

«Ох, це-ж божевілля!»

«Ну, так що?» — диха Чорне.

І зуби слабіють, кров покриває білі знаки зубів... Пусто... Чад і Паша...

А ніч так помалу повзе, волохата, незграбна, мляво переставляє свої щупальці й одкидає в минуле менти, хвилини, години. Зорі покірно, терпляче дивляться на її роботу і ждуть, щоб сховатись.

Щось тріснуло... Підвів голову... Крізь ґрату, крізь скло ледве синіє зірка....

«Зірка! Люба зірка»...

Одчинив вікно... Здригнулась лампа з холоду, заходив по хаті сивим туманом мороз.

Пахне!.. Снігом? Льодом? Мерзлою землею?

Ворухнулось щось забуте, рідне...

Невеличка річка... Уважно щось слуха вмерзлий в лід очерет. Лід, порізаний коньками, матово бли-

щить, а за темним силуетом церкви, в блідосинім небі сходить місяць... Білий, пухастий комір шубки, муфта, холодні щоки, легкий намороз на проміннястих віях. Тихо... Самотно й сумно... Нікого — розійшлися всі додому. Пахне льодом, очеретом...

«Холодно?»

Бере за руку й тягне до себе в муфту, між свої ручки, теплі, любі, найдорожчі...

Непомітно із-за спини тихо вилізло і стало Чорне. Стало, роззявило Пащу і злякано зблідла муфта, очерет, затрусилось і зникло.

Мамо!.. Мамо!...

Впав додолу і з риданням головою б'ється об стінку.

Мамочко!.. Мамо!..

Коло дверей дзвякнуло ключима, чужі, ворожі очі з насмішкою дивляться в спину.

«Який сором! Встать!».

Але Чорне дихнуло й сором зів'яв.

Хай!.. Все одно...

Безсило, зломано застиг. Нема нічого... Пусто... Чад і Чорне...

Тихо, мертво.

Клара!

Все здригнулось.

Клара!!

Жадно схопився, озирнувся... Впав до столу й пише, пише, пише...

Клара!

Що є дужче за кохання?

Чорне безсило тупчиться, клаца зубами, шарпа за руки.

Ха-ха-ха! Він пише. Блакитним світлом горить його серце, світлом чулоти, світлом вічного, невмирущого. Радісно взявшись за руки, співають його

Думки, вони легкі, горді. Дужі їхні тепер ноги з гнівним сміхом перестрибують через голову Чорного й летять у вічність, у минуле й цілуються з любов'ю Людськості, з вірою, з тінями найкращих.

Чорне тупчиться, лютує, дряпа руки.

Ха-ха-ха! Він пише!

Світлом гордості горить душа, ароматом терна, великого, віковічного, - гордого страждання пащить його душа.

Клара!

Мене з обуренням стягнули з підвіконника й сердито зачинили вікно. У камері було холодно і всі лаялись.

Вранці я балакав з дозорцем. Він спершу, не згоджуючись, рішуче й поважно похитав головою. Потім задумався і, мовчки слухаючи мене, дивився кудись убік. Потім подивився для чогось у вікно, зідхнув. І нарешті промовив:

— Очинь опасний хвакт!..

Я ще з більшим запалом зашепотів, держачи його за борт шинелі. Він знову дивився вбік, задумливо похитуючи ключима, і знов зідхнувши, промовив:

— Та я помімаю... Зачим не понять? Конешно, що нада пособить... Тольки-ж....

І знов я зашепотів. Він уже іноді подивлявся мені в лице...

— Ну, знаєте що? — раптом перебив він мене — Три десятки! І ваша сигналізація... Бо... Сами должны помімать... І не боліє п'яти минут... А січас половину... денег...

Пів «хвакта» було зроблено.

— Я знайшов старосту й ми зараз-же скликали «засідання». Призначивши ролі, ми стали чекати трьох годин. Клари було послано «телеграму».

Рівно в три, вдаючи з себе хворого, навіть з ватою в ушах, я топтався біля прийомної. Дякуючи старості, хворих, крім мене, більше не було й на площадці було пусто.

Староста декільки раз виходив з прийомної, зазирає, придержуючи пенсне, через перила вниз по сходах і знову заходив у прийомну. І кожного разу, як одчинялись туди двері, я бачив лікаря, товстенького, чорненького, з лисою, як пузир, головою і з напружено-чекаючими очима.

«Скот, але мусить згодитися» — безвладно думав я кожного разу, тупаючи ногами з нервового холоду й хукаючи в руки.

Клара з'явилась зовсім несподівано. Трохи задихана, дуже рум'яна, струнка і жвава, з жовтою, як жгут, косою й білими віями.

На непокритій голові, на плечах і на полях розстебнутої верхньої кохточки зів'ялі, мокрі сніжинки.

Її шукаючі, сірі очі зупинились на мені.

— Ви, товаришу?

— Я.

Ми стиснули одне одному руки й разом ввійшли в кабінет. В кутку, на «зубному» кріслі вже лежали наготовлені річі для переодягання.

— А ваш дозорець де? — спитав староста.

— Зостався внизу. Я сказала, що сама знаю дорогу.

— Чудесно!

Староста вийшов, щоб «прочистити вгору дорогу», а я і мовчазний лікар одвернулись від Клари, яка почала переодягатись.

Шаруділи спідниці, шнурки, топтались її ноги. На дворі, з криками і частими вибухами реготу, гралися в сніжки.

Я і лікар, не ворушачись, боячись повернути голову, як при фотографуванні, сиділи й дивилися в загразоване вікно.

І від того, що не можна було дивитись, страшно хотілося взяти й озирнутись.

— Вже! — глухо почулось позаду.

Ми з полегшенням повернулись. Стояв білявий хлопець, в чорній шапці, в занадто великому, як на нього, пальті й занадто довгих штанях, які на кінцях ніг лежали складками.

— Велике все трохи... — промовила вона, ледве посміхнувшись і зараз-же зробилась серйозною.

Лікар часто й заклопотано поглядав на двері, без ладу переставляв по столі струменти і позирав на нас.

— Ну, ходім! — сказав я, підійшовши до неї.

Яка вона бліда була! Губи вкриті якимсь сірим нальотом, сухі, шаршаві; щоки білі, з густим ластовинням, яке вперед ховалося в рум'янці, а тепер робило лице схожим на гороб'яче яйце. Очі напружено, гарячково блищали.

Ми вийшли. На сходах стояв староста. Шлях був прочищений. Староста мовчки й серйозно хитнув нам головою, поправив пенсне і з терплячим виглядом сперся на стіну.

Я йшов попереду, а за мною чулось її нерівне, часте дихання. Один раз я озирнувся. Вона чекаюче подивилась на мене, але я нічого їй не сказав. Я хвилювався.

На площадці стояв наш вартовий, який теж мовчки хитнув нам головою. Ми швидко завернули вліво і ввійшли в коридор, в якому була тільки церква і його камера.

Нас уже ждав дозорець.

Державна
наукова бібліотека

649

— Так я вас уже прошу, господа, — поспішно й м'яко зашепотів він: — п'ять минут, не боліє. Ви-ж самі повинні розуміти...

— Добре, добре! — перебив я: — ведіть скоріше...

Вона часто розкривала рот і, як викинута на беріг риба, втягувала повітря.

Ми пішли. В темний коридор через церковні двері падав невеличкий, сірий світ.

Видно було паникадила, іконостас, пахло ладаном, старими ризами, дихало сумом і порожнім місцем. Здавалось, тут видчі хтось високий, закутаний в біле, повинен ходити, зідхати й хода його повинна страшно лунати під високою, понурою банею.

В кінці коридора була перегородка, за якою й була «покійницька». Дозорець часто озирався, пильно й стурбовано слухаючи, і ступав чогось навшпиньках, ніби намірявся когось злякати.

Зараз... Ще чотири; три сажні.

Чи він знає? Жде? Розкрив жадно свою душу?

О, розуміється, жде! Стоїть, стягнувши весь вогонь з минулого й будучого, запалив факел душі й горить, ждучи. Стоїть повний нелюдської, своєї чужості, повний велетенського, таємного хотіння...

Дозорець раптом зупинився і, озирнувшись до нас, зашепотів:

— Смотріть: ось двері в церкву. Как подам сигнал (я чхну), січас-же, пожалуста, у ці двері і сховайтесь за стенкою. Вони не замкнені...

І навіть трошки одчинив і знову зачинив їх. Через двері з стіни суворо й пильно дивився на нас якийсь святий з сивою бородою й ніби говорив:

«Так-так. Самі повинні розуміти»...

— Добре! — прошепотів я.

Ще кілька кроків. Він, мабуть, вже чує нас.

Ох, яке велике таїнство відбудеться зараз!

Боже! Яким я маленьким вмиль здався собі з своїм коханням!

З якою побожністю дивився я на неї, на цю, що несе тепер в собі найбільше, найцінніше для нього, для того особливого, для того таємномертвого, не померши, живущого, не живучи!

Я безвладно почав ступати навшпиньки, одсунувшись трохи вбік од неї, що йшла твердо, напружено, з білим лицем, блискаючи в сірій напівтьмі точками очей.

Тихо рипнули двері перегородки. Дзвякнули ключі. В півтьмі коридорчика яснів вовчок «покійницької».

— Они немножко... нездорові тепер... — прошепотів дозорець.

Ми не слухали його. Вона стояла позад дозорця, схилившись жадібно до вовчка, і я чув, як часто й дрібно трусилось все її тіло.

В «покійницькій» почувся чогось стогін, злісний, знесилений, глухий.

Я замер.

Дозорець нарешті одімкнув. Клара оступилась трохи вбік, вся рвучись уперед.

— Так пожалуста-ж, як чхну, так ви, зделайте милость, поспішайте, — зашепотів дозорець.

Я чув, як у сні. Клара була вже в камері.

Двері сами з легким рипом причинились і в вовчок я бачив шапку й жовте в кучерях волосся Клари.

— Семеночку!!

Рипнула койка, тупнули ноги.

— Клара?

Спитав яось безсило, ніби з туману, звідкись здалека.

Шапка й волосся посунулись уперед. Я, йдучи, мав намір чекати її в великому коридорі церкви, але тепер, потягнений якоюсь силою, забув, посу-

нувсь за шапкою й волоссям і застиг у пітьмі загороди.

Кларина голова лежала на його плечі, рука на другому і все тіло здригувалось в риданнях. Шапка валялась долі.

А просто на мене дивилось його лице, страшне, сіре, з темними тінями від кутків очей до вух, з шиєю обскубленої курки. Фосфоричні очі дивились... дивились ненависно, дико, з муксю.

— О-ох! — повів він помалу головою в один бік, потім у другий і заплющив очі.

— Ох, підожди!

Простягнув руку кудись убік. І зараз-же підніс до рота склянку з чимсь бурим, набрав з неї в рот і, знову заплющивши очі, перекинув голову на ліве плече й застиг.

А з правого плеча підводилась її голова, з диким здивованням дивились очі, впивалися, ширились жахом, дивуванням.

— Семене!.. Семене!! — дико скрикнула вона, хапаючи за плече.

Він скоса, напів розплющивши очі, глянув на неї, виплюнув з рота щось буре й безсило промовив:

— Я збожеволію сьогодні... Другі сутки болить зуб... Я розіб'ю собі голову... О-ох!! — страшно скрикнув він, хапаючись за голову.

Потім скажено схопив себе за губу й несамовито шарпнув раз, другий, вліво. З рота вилітав рев, грубий, дикий, горловий.

— Семеночку!.. Семеночку!.. — шепотіла вона, ловлячи його руку. І дрижала вся.

Раптом стих. Зідхнув. Пильно глянув на неї, ніби впізнав, і жагуче, жадно обняв, схопив, злився, зашепотів щось недоладне, ридаюче, похапливе. Мені видно було його потилицю, а з-за неї її очі; вони

дивилися злякано, здивовано, болісно приглушені чимсь несподівано незрозумілим і безмежно болючим.

І вмент він одірвався, одвернувся і знову підніс склянку до рота. Набрав, схилив голову на ліве плече і, заплющивши очі, застиг. Мертве, страшне лице в рамці вовчка...

Вона-ж стояла сама, покинута, біла, в широкому пальті, з жахливим здивованням. Стояла мертво й не сміла торкнутись його, не сміла взяти його від того маленького, гидкого, що реготало з нас і глузувало тут перед лицем Смерти й Любови.

— Семеночку, — ледве прошепотіла несміло, скорбно.

Безсило розплющив очі, виплюнув буре і, здавивши руками виски, захитав головою. І страшно між рук визирав його тупий, придавлений ніс і мертво-заплющені очі.

— О-ох!.. Я розіб'ю собі голову.. Я розіб'ю!..

Вона гнівно стріпонулась. Гнівно схопила його руку, одірвала від лица, повернула до себе і... збезсиліла перед його мертвим, чужим, змученим поглядом.

— Семеночку!.. Любий... Я-ж не маю часу... Сьогодні-ж... Сьогодні в-останнє... В-останнє... Ти чуєш?..

— Я чую... Я чую... Ох, чую, будь ти проклят!! Трижди проклят!! Я чую...

Він схопивсь за голову й забігав. Потім став, налив повен рот із склянки, виплюнув і дико озирнувся.

— Клара!..

Хотів щось сказати, попросити, але впав додолу і, перериваючи ридання якимсь ревом, почав стукати лобом об підлогу.

— Боже! Семеночку!!

Вона піднімала його, тягнула, цілувала. Він обнімав її ноги й бився головою об землю.

І помалу затих, підвівся. Лоб і кінчик носа чорніли порохом, а очі були мокрі й на підборідді блищала слина, звисаючи бурою, тягучою павутиною на груди.

Хтось дуже шарпав мене за плечі. Я озирнувся. Якесь знайоме лице... злісне і злякане шепотіння.

— Слишите?.. Чхаю, чхаю... Січас тікайте... Пропав я!.. Я вас прошю... Баришня!.. Пожалуйте. Ніззя больше... Я вас прошю... Ну, так ніззя-ж.

Я не бачив, як вони розійшлись. Дозорець вивів її рівну, пряму, ніби пронизану током жахливого здивовання, з дикими очима.

.

Вчора його повісили.

Казав дозорець, що вивели з камери з пов'язаною шостою і пляшкою лікарства в руці.

І тепер десь лежить в мерзлій землі, з синьою смугою на шиї, з видавленим язиком і з пляшкою в руці.

І з диким жахом дивляться згори на землю зорі.

...«І в безмежне, всевладнее море любови моєї я прийму твої страждання... Що є дужче за кохання?».

Я ридаю.

**ПОВНА ЗБІРКА ТВОРІВ
МИКОЛИ ЧЕРНЯВСЬКОГО**

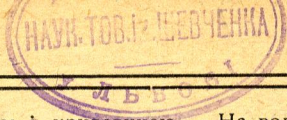
під редакцією автора.

ПОВІСТІ Й ОПОВІДАННЯ

Том I-й. Перша гроза. — Божа коровка. — Собака. — Сон
життя. — Соліман мудрий. — Три тіні. — На крилах
смерти. — Степовий сокіл. — Під похилою вербою. —
В незнану далечінь. — Змій. — Кінешь гри. — Смерть
Зораба. — Марш Сагайдачного. — Тополі. — Слуги. —
На волю. — Вода прибуває. — Темрява. — Співець. —
Vae victis.

Том II-й. Низова течія. — Хай буде світ. — Перше ко-
хання. — В самотині. — Устань і йди. — Нещастя. — Ти
міг-би бути великим. — Осліплення Париса. — Кров. —
Весняна повідь. — Герої вертаються. — Хліб наш на-
сущний. — Живі мерці. — Перед світом. — У думу,
в думу. — Діти піднебесні. — На морі. — Смерком. —
Поет український.

Том III-й. Блискавиці. — Проклятий город. — Товариші. —
Вогонь життя. — На тундрі. — Служби не буде. —
Похорон. — Косар. — За золотим руном. — Великдень
на чужині. — Старість. — П'яниця. — Зорі. — Раби. —
Сніг. — Варвари.

Том IV-й. Потом і кривавицею — На воді. — Комета. — Шевченкова могила. — Туман. — Богові невідомому. — Щастя. — Душа поета. — Зустріч. — На передодні. — Загадка. — Кедр Ливану. — Червона лілея. — Наш посол. — Чорноземна сила. — Під чорною короговою. — Fatum.

Том V-й. Червоний хміль. — Земля. — Ніж матери. — На березі морському. — Кардаш. — Фантазмагорія. — Життя сміється. — Махровий. — Там, де гори шумлять. — Антей. — Вона йде. — Ессе homo. — Під сонцем буття.

Критичні мініатюри: Котляревський, Гулак-Артемовський, Квітка-Основ'яненко. — Під знаком великого духу (Шевченко). — П. О. Куліш. — Іван Франко, як поет. — Заворожена криниця. — Науковий аванпост у Дикому Полі.

ПОЕЗІЇ.

Том VI-й. Молодість (1887—1896). Різні поезії.

Том VII-й. Молодість (1887—1896). Різні поезії. — Пісні кохання. — Донецькі сонети. — В новий світ. — Слово про похід Ігоря.

Том VIII-й. В зеніті (1897—1914). Різні поезії. — На синьому морі. — Поминки. — Поєми.

Том IX-й. В зеніті (1897—1914). Різні поезії. — Дні гніву. — Легенди й балади.

Том X-й. Поміж безоднями (1914—1926). Різні поезії. — На голосних просторах — З долини забуття.

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО „РУХ“

Твори В. ВИННИЧЕНКА

в окремих випусках:

Голота. Ілюстрації Лапина	Ціна 65 коп.
Краса і сила	„ 25 „
Контрасти	„ 20 „
Біля машини	„ 15 „
Темна сила	„ 10 „
Хто ворог	„ 10 „
Голод	„ 10 „
Честь	„ 10 „
Момент	„ 10 „
Глум	„ 10 „
Записна книжка	„ 10 „
Купля	„ 20 „
Кумедія з Костем	„ 10 „
Зіна	„ 10 „
Сліпий	„ 15 „
Кузь та Грицунь	—
Таємна пригода	—
Тайна	—
Промінь сонця	—
Хведько Халамидник	—
Маленька рисочка	—
Чекання	—

рл 649

В. Винниченко

Глум